

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет митної справи, матеріалів та технологій
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»
НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ
ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ТУРИЗМІ

спеціальність 242 «Туризм»

освітня програма «Туризм»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ТР-41

_____ **ГОРОТЬ Павло Миколайович**
(підпис)

Керівник:

_____ к.г.н., доц. **ЛЕПКИЙ М.І.**
(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.
Гарант освітньої програми:
к.е.н., доц. **ДАЩУК Ю.Є.**
_____

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *митної справи, матеріалів та технологій*

Кафедра *туризму та готельно-ресторанної справи*

Ступінь вищої освіти: *бакалавр*

Галузь знань: *24 «Сфера обслуговування»*

Спеціальність: *242 «Туризм»*

Освітня програма: *«Туризм»*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Л.Ю. Матвійчук

«___» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Горотю Павлу Миколайовичу

1. Тема кваліфікаційної роботи *Напрями та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області в туризмі*
Керівник роботи *Лепкий Михайло Іванович, к.г.н., доцент*
затверджені наказом вищого навчального закладу від «02» січня 2025 р. №4/01-02
2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи до 01.06.2025 р.
3. Вихідні дані до роботи нормативно-правові документи України, науково-практична література з основної проблематики роботи, спеціалізовані періодичні видання, окремі Інтернет-ресурси.
4. Зміст розрахунково – пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження замків та фортифікаційних споруд в туристичній діяльності
Розділ 2. Оцінка використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області в туризмі
Розділ 3. Проблеми та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області
5. Перелік графічного матеріалу:
Схема туристичного потенціалу замків та фортифікаційних споруд Волинської області
Схема автобусної подорожі «Шляхами таємниць волинських замків»

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження замків та фортифікаційних споруд в туристичній діяльності</i>	доц. Лепкий М.І.		
<i>Розділ 2. Оцінка використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області в туризмі</i>	доц. Лепкий М.І.		
<i>Розділ 3. Проблеми та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області</i>	доц. Лепкий М.І.		
<i>Висновки</i>	доц. Лепкий М.І.		
<i>Нормо контроль</i>	доц. Дащук Ю.Є.		

7. Дата видачі завдання «02» січня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Обґрунтування вибору теми кваліфікаційної роботи</i>	до 01.12.2024 р.	
2	<i>Огляд літератури та досліджування проблеми для написання кваліфікаційної роботи</i>	20.01.2025 р.	
3	<i>Написання теоретичної частини кваліфікаційної роботи</i>	20.02. 2025 р.	
4	<i>Написання аналітичної частини кваліфікаційної роботи</i>	20.03. 2025 р.	
5	<i>Написання проектної частини кваліфікаційної роботи</i>	20.04. 2025 р.	
6	<i>Висновки</i>	01.05. 2025 р.	
7	<i>Формування і організація списку використаних джерел</i>	10.05. 2025 р.	
8	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра</i>	20.05. 2025 р.	
9	<i>Нормоконтроль</i>	21.05. 2025 р.	
10	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	до 30.05. 2025 р.	
11	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	01.06. 2025 р.	

Здобувач вищої освіти _____ (Гороть П.М.)

Керівник кваліфікаційної роботи _____ (доц. Лепкий М.І.)

АНОТАЦІЯ

Анотація *Гороть П.М.* Напрями та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області в туризмі. – На правах рукопису.

Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня, освітньо-професійної програми «Туризм», за спеціальністю 242 Туризм, галузі знань 24 Сфера обслуговування – Луцький національний технічний університет, кафедра туризму та готельно-ресторанної справи. – Луцьк, 2025. – 63 с., список джерел з 39 найменувань.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку.

У роботі досліджено теоретичні аспекти замків та фортифікаційних споруд в туристичній діяльності, дано оцінку використання даних споруд Волинської області в туризмі, а також розглянуто та проаналізовано проблеми та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області.

Об'єктом дослідження є замки та фортифікаційні споруди Волинської області як складова туристичного ресурсу регіону. Предмет дослідження – напрями та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області для розвитку туризму.

Новизна результатів дослідження полягає у встановленні та систематизації напрямів ефективного використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області для збагачення туристичної пропозиції регіону та визначено перспективи їх подальшого розвитку як туристичних атракцій.

Ключові слова: туристичні ресурси, замки, фортифікаційні споруди, туристичні мандрівки, історико-культурні туристичні ресурси, туристична привабливість, туристичний потенціал.

ANNOTATION

Abstract *Gorot P.M.* Directions and prospects of using castles and fortifications of the Volyn region in tourism. – Manuscript rights.

Qualification work of the first (bachelor's) level, educational and professional program "Tourism", specialty 242 Tourism, areas of knowledge 24 Service sector – Lutsk National Technical University, Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business. – Lutsk, 2025. – 63 p., list of sources from 39 items.

The bachelor's qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used, an appendix.

The work explores the theoretical aspects of castles and fortifications in tourism, gives an assessment of the use of these structures of the Volyn region in tourism, and also considers and analyzes the problems and prospects of using castles and fortifications of the Volyn region.

The object of the study is the castles and fortifications of the Volyn region as a component of the region's tourist resource. The subject of the study is the directions and prospects of using the castles and fortifications of the Volyn region for the development of tourism.

The novelty of the research results lies in the establishment and systematization of the directions of effective use of the castles and fortifications of the Volyn region to enrich the tourist offer of the region and the prospects of their further development as tourist attractions.

Keywords: tourist resources, castles, fortifications, tourist trips, historical and cultural tourist resources, tourist attractiveness, tourist potential.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	10
1.1. Теоретичні аспекти поняття замків та фортифікаційних споруд і їх вплив на туризм	10
1.2. Основні підходи до класифікації замків та фортифікаційних споруд	13
1.3. Сучасні тенденції використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі	17
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ТУРИЗМІ	21
2.1. Історико-культурні туристичні ресурси як складова туристичної привабливості області	21
2.2. Туристичний потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області	29
2.3. Розробка туристичного історико-культурного маршруту Волинською областю	33
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	47
3.1. Проблеми розвитку замків та фортифікаційних ресурсів області	47
3.2. Перспективи використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі Волинської області	49
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Обґрунтування актуальності вибору теми роботи. У світі спостерігається стійка тенденція до зростання популярності історико-культурного туризму. Замки та фортифікаційні споруди, як матеріальні свідчення історії, є особливо привабливими для категорії туристів, що дозволяє відчувати дух минулих епох, уявити важливі історичні події.

Волинська область володіє багатою історико-культурною спадщиною, значну частину якого становлять замки, фортеці, оборонні мури та інші фортифікаційні споруди. Такі об'єкти є унікальними свідками минулих епох, що представляють значний інтерес для вітчизняних та іноземних туристів, які цікавляться історією, архітектурою та культурою. Незважаючи на наявність цих ресурсів, їх потенціал у сфері туризму використовується далеко не повною мірою. Багато об'єктів перебувають у занедбаному стані, мають недостатню інфраструктуру, інформаційне забезпечення та маркетингову підтримку.

Актуальність дослідження проявляється також і в тому, що активізація туризму на базі замків та фортифікаційних споруд може мати позитивний вплив на соціально-економічний розвиток Волинської області. Розвиток туризму на даних історико-культурних ресурсах може стати додатковим джерелом доходу для місцевих жителів та підтримати місцеву економіку. Саме ці складові визначають актуальність вибору моєї теми бакалаврської роботи.

Стан вивченості проблеми. Теоретичні засади дослідження фортифікаційних споруд розглянуті у працях українських дослідників Лесика О.В., Михайліченко Г.І. [25], а також багатьох зарубіжних вчених. Питання використання замків у туризмі розглядалося багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема Л. Клімова [25] і В. Антоненко [1] вивчали замки як об'єкти культурної спадщини, О. Лесик [6] здійснив туристично-краєзнавчу класифікацію замків. Особливості замкового туризму вивчали також В. Даниленко-Кульчицька [6], О. Долинська, І. Шоробура [8], О. Жукова [9] та інші. Можливості реалізації інноваційних підходів до збереження та

використання об'єктів замкового та фортифікаційного будівництва в туризмі розглянуті в публікаціях Лисого І.О. Однак вище перелічені дослідники вивчали в основному особливості вітчизняного замкового туризму без врахування корисного європейського досвіду його організації.

Метою роботи є визначення напрямів та обґрунтування перспектив ефективного використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області для розвитку туризму в регіоні.

Для досягнення поставленої мети вирішено наступні *завдання*:

- розглянути теоретичні аспекти дослідження замків та фортифікаційних споруд в туристичній діяльності;
- проаналізувати історико-культурні туристичні ресурси як складові туристичної привабливості області;
- охарактеризувати туристичний потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області;
- розробити туристичний історико-культурний маршрут Волинською областю і проаналізувати особливості його організації;
- визначено проблеми та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області.

Об'єктом дослідження є замки та фортифікаційні споруди Волинської області як складова туристичного ресурсу регіону. *Предмет дослідження* – напрями та перспективи використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області для розвитку туризму.

Перелік використаних у ході проведення дослідження методів. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у даній бакалаврській роботі використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: аналіз наукової літератури та джерел – вивчення теоретичних засад туризму, історико-культурної спадщини, а також існуючих досліджень щодо використання замків та фортифікаційних споруд у туризмі через наукові статті, монографії, збірники, матеріали конференцій, законодавчих та нормативних актів. Метод статистичного аналізу використано для опрацювання статистичних даних щодо

відвідуваності історико-культурних об'єктів, а також інших релевантних показників для оцінки поточного стану та потенціалу розвитку туризму. Застосування методу SWOT-аналізу для виявлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, пов'язаних з використанням замків та фортифікаційних споруд Волинської області в туризмі, з метою розробки стратегічних рекомендацій. А метод аналізу та синтезу отриманих даних використано для узагальнення, систематизації та інтерпретації зібраної інформації для розробки практичних рекомендацій щодо ефективного використання замків та фортифікаційних споруд Волинської області в туризмі.

Джерела інформаційної бази дослідження. Використання теоретичних даних та досліджень вітчизняних вчених дозволило отримати об'єктивне уявлення про сучасний стан та тенденції розвитку природних туристичних ресурсів в Волинській області. Матеріали туристичних агенцій, доступні в Інтернеті, також є важливим джерелом інформації. Вони надають можливість отримати актуальні дані про послуги та тенденції в туристичній галузі.

Новизна дослідження полягає у комплексному аналізі невикористаного потенціалу замків та фортифікаційних споруд Волинської області для розробки інноваційних туристичних продуктів та їх ефективного використання задля соціально-економічного розвитку регіону..

Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що розроблений маршрут, а також рекомендації та висновки можна використовувати для розвитку мандрівок областю, що в свою чергу підвищить конкурентоздатність Волинського регіону.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та результати дослідження апробовані та опубліковані у вигляді тез у Студентському науковому віснику ЛНТУ, серія технічні науки (Луцьк, 2025 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, трьох розділів та висновків; містить 63 сторінки тексту, 25 рисунків, 9 таблиць. Список джерел включає 39 найменувань літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Теоретичні аспекти поняття замків та фортифікаційних споруд і їх вплив на туризм

Фортифікаційна споруда – це спеціально зведений або пристосований інженерно-будівельний об'єкт оборонного призначення, який використовується для захисту військових підрозділів, населення або стратегічно важливих об'єктів від ворожих атак [15]. Фортифікаційні споруди можуть бути тимчасовими або довготривалими, виконувати функції укриття, оборони, спостереження чи управління військовими діями. Вони включають укріплення різних типів, зокрема фортеці, бастіони, редути, бункери, ДОТи, окопи тощо.

Існує кілька основних підходів до визначення поняття «фортифікаційна споруда», які залежать від історичного, військового, архітектурного та інженерного контексту (рис. 1.1).

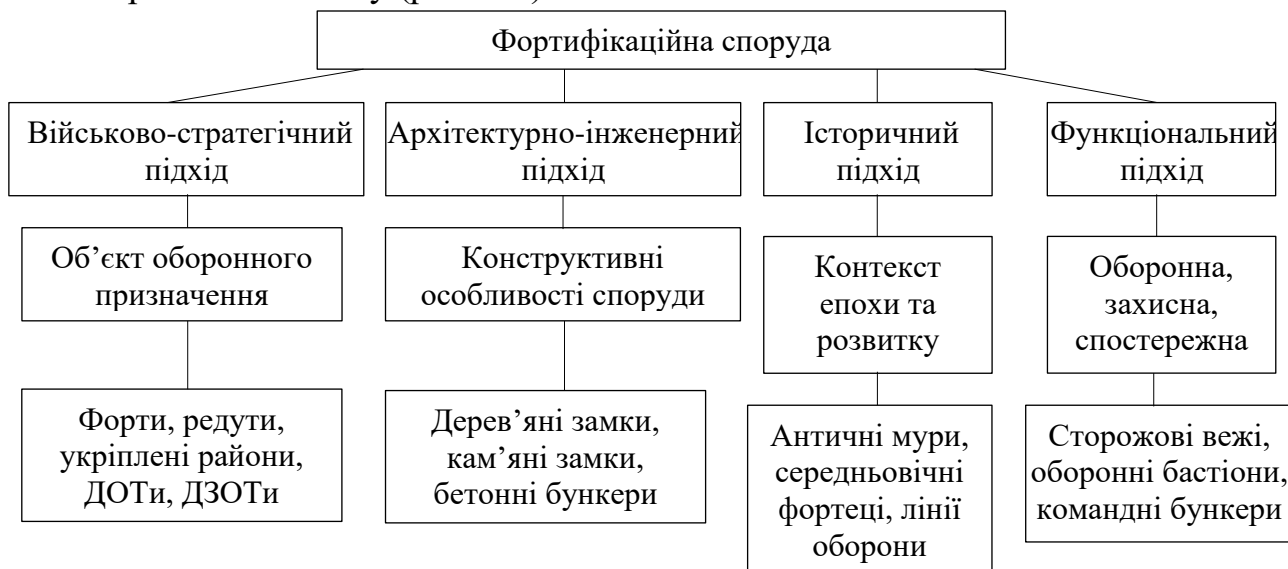

Рисунок 1.1. Підходи до визначення поняття «фортифікаційна споруда» [24]

Дамо характеристику основним підходам даного поняття:

1. Військово-стратегічний підхід. Фортифікаційна споруда розглядається як об'єкт оборонного значення, призначений для захисту військових підрозділів, населення або стратегічних об'єктів під час бойових дій (форти, редути, укріплені райони, ДОТи, ДЗОТи).

2. Архітектурно-інженерний підхід – акцентує увагу на конструктивних особливостях фортифікаційних споруд, їхніх матеріалах, методах будівництва та технічних рішеннях (кам'яні замки середньовіччя, бетонні бункери Другої світової війни, сучасні модульні укриття).

3. Історичний підхід. Фортифікаційні споруди розглядаються в контексті епохи, їхнього еволюційного розвитку та значення у війнах і конфліктах (античні мури, середньовічні фортеці, лінії оборони ХХ століття).

4. Функціональний підхід – визначає фортифікаційні споруди за їхніми основними функціями – оборонною, захисною, спостережною, командною (сторожові вежі, оборонні бастіони, командні бункери) [25].

Таким чином, поняття «фортифікаційна споруда» може трактуватися по-різному, залежно від контексту, в якому воно використовується.

Замок – це укріплена фортифікаційна споруда, що виконує оборонні, адміністративні та житлові функції, зазвичай слугуючи резиденцією феодала, правителя або військового гарнізону [32]. Вони будувалися з каменю, цегли або дерева і включали різноманітні оборонні елементи:

- донжон – головна вежа, яка слугувала житлом і останнім пунктом оборони;
- кріпосні мури – високі стіни з бійницями, що захищали територію замку;
- рів і підйомний міст – створювали додаткові перешкоди для ворога;
- байлі (зовнішнє подвір'я) – місце для господарських будівель та житла слуг;
- бастіони і фланкуючі вежі – оборонні точки для захисту мурів [25].

Замки з'явилися в Європі в ранньому Середньовіччі (ІХ-Х ст.) у відповідь на потребу захисту територій від ворогів. Вони забезпечували безпеку

правителя, гарнізону та місцевого населення. Замки розташовувалися в стратегічно важливих місцях – на пагорбах, біля річок чи торгових шляхів – для кращого захисту та контролю над територією. З часом замки втратили своє оборонне значення, перетворившись на резиденції або історичні пам'ятки архітектури [6].

Замки та фортифікаційні споруди виконують важливу роль у розвитку туризму, приваблюючи мандрівників історичною цінністю, архітектурою та атмосферою. Вони є не лише символами минулого, а й потужними каталізаторами економічного та культурного зростання регіонів. Туристи, які відвідують ці об'єкти, сприяють розвитку туристичного бізнесу, купують сувеніри, користуються послугами місцевих екскурсоводів тим самим приносячи прибутки та стимулюють розвиток інфраструктури регіону (рис. 1.2).

Рисунок 1.2. Вплив замків та фортифікаційних споруд на туризм [24]

Замки та фортифікаційні споруди є осередками культури та освіти, що дають можливість відвідувачам заглибитися в історію, відчутти минулу епоху,

дізнатися більше про визначні події та видатних особистостей. Часто тут здійснюються театралізовані вистави, фестивалі, лицарські турніри, історичні реконструкції, що робить подорож до таких місць захопливою та пізнавальною. Для молоді й студентів це можливість вивчити старовинну архітектуру.

Важливою є роль фортифікаційних споруд у формуванні туристичних маршрутів. Багато країн створюють спеціальні туристичні програми, які охоплюють відразу кілька замків, що дозволяють розвивати міжрегіональний туризм. Такі маршрути, як «Золота підкова Львівщини» чи «Подільські замки» в Україні, привертають увагу мандрівників з різних країн [21].

Таким чином, замки та фортифікаційні споруди займають значну роль у туристичній сфері, забезпечуючи економічне зростання, культурний розвиток і збереження історичної пам'яті. Вони залишаються унікальними місцями, що поєднує минуле із сучасними можливостями для пізнання та відпочинку.

1.2. Основні підходи до класифікації замків та фортифікаційних споруд

Класифікація замків і фортифікаційних споруд залишається актуальною для різних галузей знань і практичної діяльності, зокрема для туристичного бізнесу та культурної спадщини. Вони дозволяють глибше зрозуміти історію оборонної архітектури, сприяють збереженню та популяризації культурної спадщини, а також мають практичне застосування в освіті, туризмі й військових дослідженнях.

Якоїсь однієї системи поділу фортифікаційних споруд та замків не має, так як:

- фортифікації будувалися в різні епохи, що ускладнює створення універсальної системи;
- у різних частинах світу вони мали специфічні особливості, пристосовані до місцевих умов;

- оборонні споруди могли використовуватися для захисту міст, стратегічних об'єктів, державних кордонів або окремих правителів;
- деякі фортифікаційні споруди і замки мали військове значення, інші – адміністративне або економічне;
- укріплення постійно змінювалися у відповідь на розвиток зброї;
- в ХХ столітті класичні фортеці втратили свою роль, поступившись місцем оборонним лініям і підземним укріпленням [32].

Актуальність підходів до класифікації замків та фортифікаційних споруд подана на рис. 1.3.

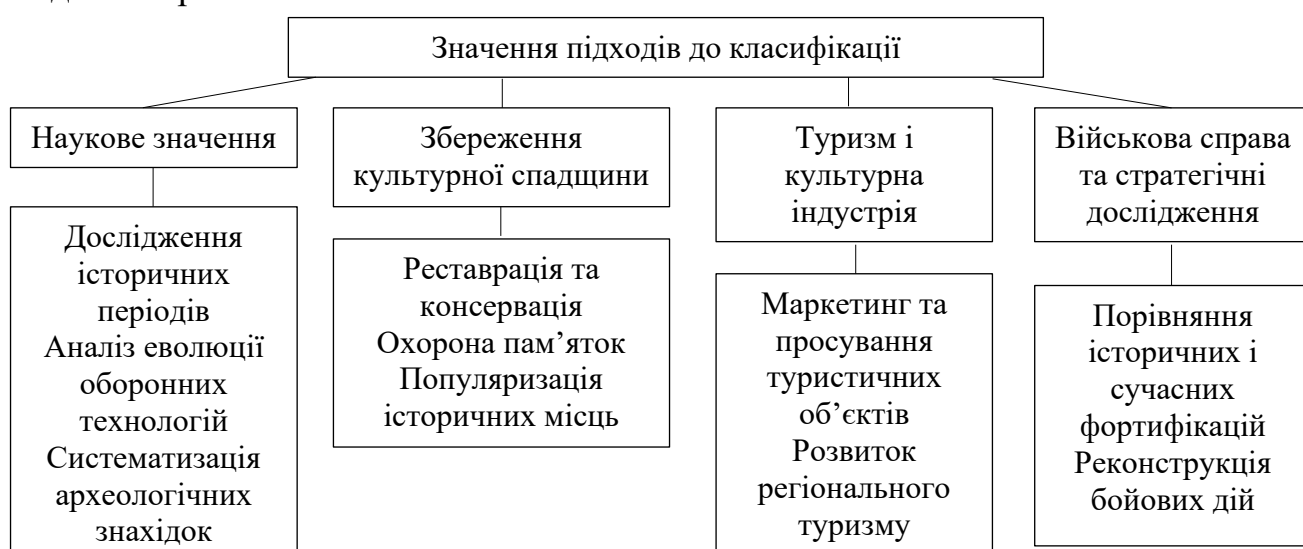

Рисунок 1.3. Фактори важливості класифікації фортифікаційних споруд та замків [25]

Різні дослідники, історики, архітектори та військові експерти пропонують власні класифікаційні підходи, які залежать від їхнього регіонального, історичного чи дисциплінарного підходу до вивчення оборонної архітектури. Так, наприклад, за аналізом еволюції оборонних технологій виділяють такі типи замків:

1. Ранньосередньовічні укріплення (V-X ст.) – городища та валові земляні укріплення, дерев'яно-земляні фортеці, донжонні замки.
2. Кам'яні замки (XI-XIV ст.) – романські, готичні, концентричні.

3. Артилерійські фортеці (XV-XVII ст.) – бастионні фортеці, цитаделі, берегові батареї та морські форти.

4. Новітні фортифікації (XIX-XX ст.) – форти з бетонними укриттями, підземні укриття та бункери.

5. Сучасні фортифікації (XXI ст.) – мобільні та модульні оборонні споруди, цифрові системи оборони.

Еволюція фортифікаційних споруд показує перехід від простих укріплень до складних оборонних систем, які адаптуються до сучасних вимог [32].

Фортифікаційні споруди та замки можна класифікувати за рівнем їхнього збереження в контексті культурної спадщини (рис. 1.4).

Рисунок 1.4. Класифікація фортифікаційних споруд та замків за ознакою збереження культурної спадщини [10]

Так, на основі аналізу різноманітних джерел можна зробити узагальнення, що однією з основних проблем у комплексному оцінюванні ресурсів природи є їх розмежування під час процесу оцінки.

Ще одним різновидом поділу фортифікаційних споруд та замків є класифікація українського дослідника О. Лесика, що трактує систему їх поділу, враховуючи можливість використання для туристичних потреб. Для цього аналізуються такі фактори, як історична значущість, розташування місця, технічний стан, ландшафтне оточення, архітектурні особливості, сучасне функціональне призначення та економічна доцільність адаптації до сучасних умов. Він запропонував поділяти дані історико-культурні туристичні ресурси на такі групи:

– група А – фортифікаційні споруди та замки, що можна задіювати, як музеї так і історико-архітектурні заповідники (Луцький, Кам'янець-Подільська фортеця, Бердичівський кармелітський монастир);

– група Б – фортеці та замки, що доречно використовувати, як заклади відпочинку та туризму (палац Потоцьких, замок Радзивілів, Лівадійський палац);

– група В – фортифікації та замки, що можна долучати до використання в туризмі частково, коли побудувати поряд ресторани чи готелі (Бережанський замок, Високий замок, Корецький замок);

– група Г – замки та фортеці, впорядковуючи які необхідно з урахуванням туристично-краєзнавчих потреб, що дозволить їх зберегти та охороняти [1]

Отже, єдиної системи класифікації фортифікаційних споруд та замків не розроблено, проте, спираючись на дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців їх можна поділити на певні групи. Враховуючи розвиток історичного туризму, класифікація фортифікаційних споруд та замків еволюціонує, охоплюючи не лише традиційні типології, а й регіональні особливості та їхній вплив на міське планування. Це сприяє глибшому розумінню історичних процесів та військової стратегії різних епох.

1.3. Сучасні тенденції використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі

Дослідження уподобань вітчизняних і закордонних мандрівників свідчать, що інтерес до замкового туризму в Європі не зменшується. Старовинні фортеці та замки приваблюють любителів історії та архітектури, водночас стаючи значущим економічним ресурсом для місцевих громад. Найбільша кількість замків та фортифікаційних споруд знаходиться в Європі (табл. 1.1, рис. 1.5).

Таблиця 1.1 – Розподіл замків та фортифікаційних споруд у світі [6]

№	Країна світу	Кількість замків, од.
1	Німеччина	30 000
2	Італія	20 000
3	Франція	11 000
4	Англія	2 500
5	Уельс	100
6	Шотландія	1 500
7	Ірландія	1 500
8	Іспанія	2 000
9	Чехія	700
10	Польща	600
11	Естонія	800
12	Литва	500
13	Латвія	140
14	Португалія	100
15	Японія	100
16	Україна	2 000
17	Індія	150
18	Південна Корея	140

Як бачимо, що найбільша кількість даного різновиду історико-культурних туристичних ресурсів знаходиться в Німеччині (30 000 од.), Італії (20 000 од.) та Франції (11 000 од.). Україна ділить 5 місце за їх кількістю з Іспанією, але не всі вони долучені до туристичної діяльності. Багато даних споруд в нашій країні зруйновано, або перебувають у напівзруйнованому вигляді. І крім того більшість з замків знаходяться у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій та Волинській областях [5].

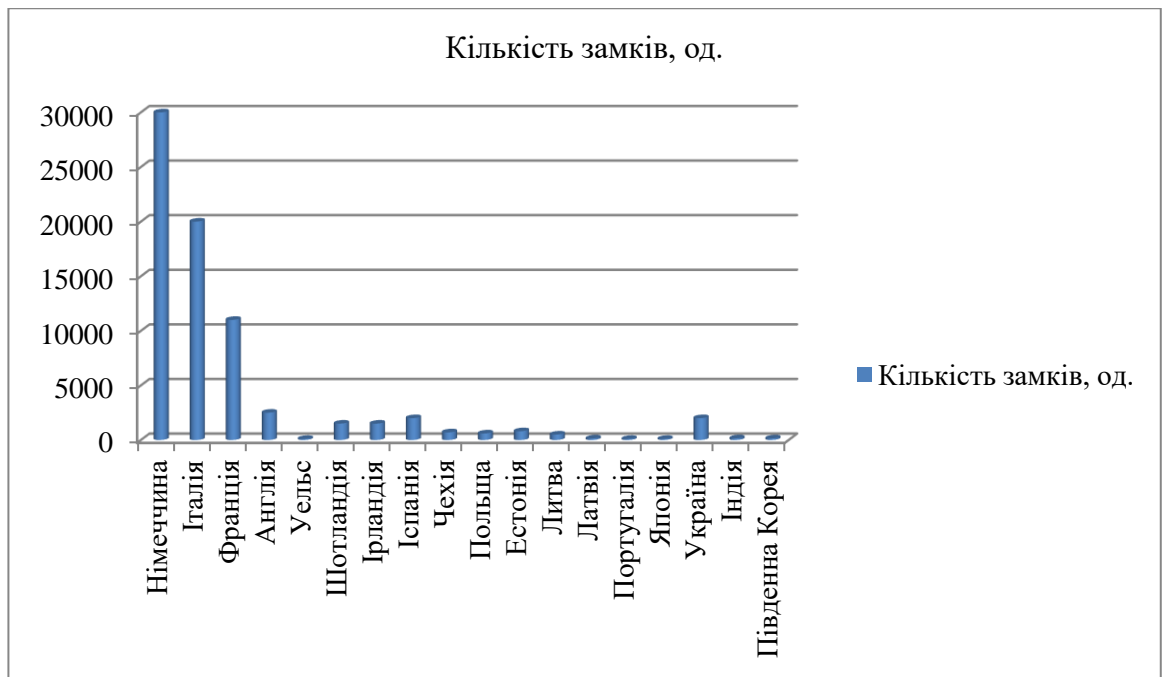

Рисунок 1.5. Кількість замків в країнах світу [19]

Сучасні тенденції використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі спрямовані на баланс між збереженням історичної автентичності та залученням сучасних технологій і маркетингових стратегій. Багато замків перетворюються на готелі, ресторани або культурні центри, що дозволяє зберегти їх і зробити економічно життєздатними.

Популярними стають фестивалі середньовічної культури, квести, що залучають широку аудиторію. Водночас зростає увага до екологічного та сталого туризму, що передбачає збереження автентичності пам'яток, контрольований потік туристів і використання екологічних технологій для підтримки історичних споруд [15].

Ключові напрями використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі подані на рис. 1.6.

Інтерактивний і технологічний підхід полягає у використанні доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) під час екскурсій, що дозволяє туристам побачити, як виглядали замки та фортифікаційні споруди в різні історичні періоди або навіть взаємодіяти з віртуальними персонажами. Крім того, зараз

набуло поширення в туризмі використання мультимедійних гідів та мобільних додатків, що забезпечує персоналізовані екскурсії з інтерактивним контентом.

Рисунок 1.6. Ключові напрями використання фортифікаційних споруд та замків в туризмі [21]

Ще одним напрямом використання фортифікаційних споруд та замків в туризмі є проведення середньовічних фестивалів, лицарських турнірів, реконструкцій битв та майстер-класів із ремесел на території замків, які дозволяють туристам зануритися в атмосферу минулих століть. Крім того, на території фортифікаційних споруд та замків проводяться різноманітні театралізовані екскурсії з костюмованими гідами, що дозволяє туристам брати участь в даних виставах.

Коли йдеться про фестивалі та святкові заходи, що відбуваються у фортифікаційних спорудах, необхідно відмітити замки Дюшдьер і Егервар в Угорщині та Спішський Град у Словаччині. Ці історичні пам'ятки служать локаціями для великої кількості музичних і тематичних фестивалів, народних свят, а також сприяють ключовій ролі у розвитку туризму в цих країнах [39].

Необхідно відмітити, що подібні заходи відбуваються і на території замків, що розташовані в Україні, наприклад Хотинській фортеці, Луцькому та Кам'янець-Подільському замках.

Наступним напрямом є використання замків, як місць розміщення та відпочинку. Все більше історичних замків стають готелями, ресторанами, виноробнями або навіть SPA-комплексами, що дозволяє відвідувачам отримати унікальний досвід проживання в середньовічному антуражі з сучасним комфортом. Крім того на їх території організують різноманітні корпоративні заходи, конференції та інші події.

Поміж відомих прикладів такого напрямку використання відмітимо замок-готель Шенбурн (Німеччина), Ешворд (Великобританія) та багато інших. В Іспанії є унікальні готелі, що називаються парадорами. Вони розташовані в історичних будівлях, таких як замки, фортеці, старовинні палаци – повністю відреставровані та облаштовані всім необхідним для комфортного відпочинку. Так як вони належать державі то ціни на проживання незначні [39].

Культурно-освітній аспект є ще однією сучасною тенденцією використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі, що здійснюється через популяризацію замків як науково-дослідницьких центрів із можливістю для студентів, істориків та археологів брати участь у дослідженнях. Крім того, на сьогоднішній день широкого використання набуває співпраця з музеями, університетами та туристичними агенціями для розробки унікальних навчальних програм та експедицій.

Ці тенденції сприяють не лише збереженню культурної спадщини, а й роблять її доступною та цікавою для сучасного туриста, залучаючи нові аудиторії та стимулюючи економічний розвиток регіонів.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ТУРИЗМІ

2.1. Історико-культурні туристичні ресурси як складова туристичної привабливості області

Пізнавальний туризм є одним із найперспективніших напрямків у сфері туристичної діяльності. Історико-культурні туристичні ресурси є важливою складовою туристичної привабливості будь-якого регіону України. Вони формують унікальний образ області, сприяють її популяризації серед туристів та забезпечують збереження історичної спадщини. Крім того, ці ресурси мають значний вплив на розвиток місцевої економіки, інфраструктури та соціокультурного середовища [7].

Велика кількість історико-культурних пам'яток приваблює не лише звичайних туристів, а й дослідників, істориків, етнографів, що сприяє розвитку наукового туризму та популяризації місцевої історії.

Розвиток історико-культурного туризму має значний вплив на економіку області. Завдяки активному туризму з'являються нові робочі місця у сфері гостинності, екскурсійного обслуговування, сувенірної продукції та місцевого бізнесу, що стимулює підприємництво та забезпечує фінансові надходження до місцевих бюджетів. Крім того, попит на якісне обслуговування спонукає до розвитку туристичної інфраструктури: покращення дорожнього покриття, будівництва нових готелів, кафе, ресторанів, створення додаткових розважальних і пізнавальних заходів.

Значною перевагою наявності історико-культурних туристичних ресурсів є їхній вплив на збереження культурної спадщини. Туристичний інтерес до історичних пам'яток сприяє підвищенню уваги до їхньої реставрації, догляду, проведенню археологічних досліджень, а також розвитку краєзнавчих програм. Завдяки фінансовій підтримці держави та меценатів з'являється можливість

проводити реконструкції історичних будівель, створювати тематичні музеї, відновлювати традиційні ремесла та звичаї. Це не лише зберігає культурний імідж регіону, а й надає туристам можливість відчувати автентичну атмосферу минулих епох [15].

Крім того, історико-культурні ресурси відіграють значну роль у формуванні позитивного іміджу області. Наявність унікальних пам'яток архітектури, історичних місць, музеїв та культурних заходів сприяє підвищенню престижу регіону на загальнонаціональному та міжнародному рівні. Формування туристичних брендів, проведення фестивалів, конференцій та історичних реконструкцій додають області впізнаваності та популярності серед туристів.

Волинська область маючи багату та різноманітну історико-культурну спадщину, створює можливості для розробки численних туристичних маршрутів, які сприяють загальному знайомству з культурним та духовним надбанням місцевих громад. Історія області вирізняється складністю та багатогранністю, що зумовило формування самобутньої поліської культури з багатонаціональними рисами. Унікальність та різноманіття культурної спадщини регіону яскраво відображаються в пам'ятках історії, традиціях, народних мистецтвах, ремеслах і давніх промислах [7].

На території Волинської області державою взято на облік більше 2000 історико-культурних пам'яток, з яких 250 об'єктів є пам'ятками загальнодержавного значення (рис. 2.1). У кількісному відношенні переважають пам'ятки історії та пам'ятки архітектури і містобудування.

Формування сучасної мережі поселень Волинської області відбувається протягом тривалого часу. На початкових етапах розвитку люди обирали місце проживання, орієнтуючись на багаті водні ресурси. Важливу роль відігравав також сприятливий ландшафт, родючі землі, рослинність, захист від вітрів та інші чинники. Основним критерієм розташування поселень була їх здатність забезпечити надійний захист. На території Волинської області станом на 01.01.2025 року нараховується 147 археологічних пам'яток, серед яких 16

мають національне значення, що має стати основою для покращення мандрівної галузі (рис. 2.2). По структурі даних пам'яток виділяють поселення (76 од.), городища (51 од.), кургани (17 од.) і давні стоянки (2 од.) [17].

Рисунок 2.1. Структура історико-культурних туристичних ресурсів Волинської області

Рисунок 2.2. Структура пам'яток археології Волинської області

За територіально-адміністративним устроєм найбільше пам'яток археології розміщено в Луцькому районі (80), що становить 54,4% від загальної

кількості (табл. 2.1). в Камінь-Каширському районі знаходиться 35 таких пам'яток, а в Володимирському і Ковельському – по 16 об'єктів.

Таблиця 2.1 – Структура археологічних туристичних ресурсів Волинської області

Район	Вид пам'ятки археології, од.				
	Городища	Кургани	Стоянки	Поселення	Кількість
Володимирський	10	2		4	16
Камінь-Каширський	9	1	2	23	35
Ковельський	10	6			16
Луцький	22	8		50	80

Пам'ятки історії є важливою складовою сучасного туризму, оскільки вони поєднують культурну спадщину з можливостями пізнавального та емоційного досвіду для мандрівників. Вони формують унікальний образ території області, який приваблює відвідувачів. На території Волинської області вони представлені могилами (346), пам'ятками землякам (344), пам'ятними знаками видатним подіям (68), меморіальними комплексами (27) та садибами (49). У часи глобалізації та цифрових технологій інтерес до даних історичних місць не зникає, а навпаки – зростає (табл. 2.2, рис. 2.3) [24].

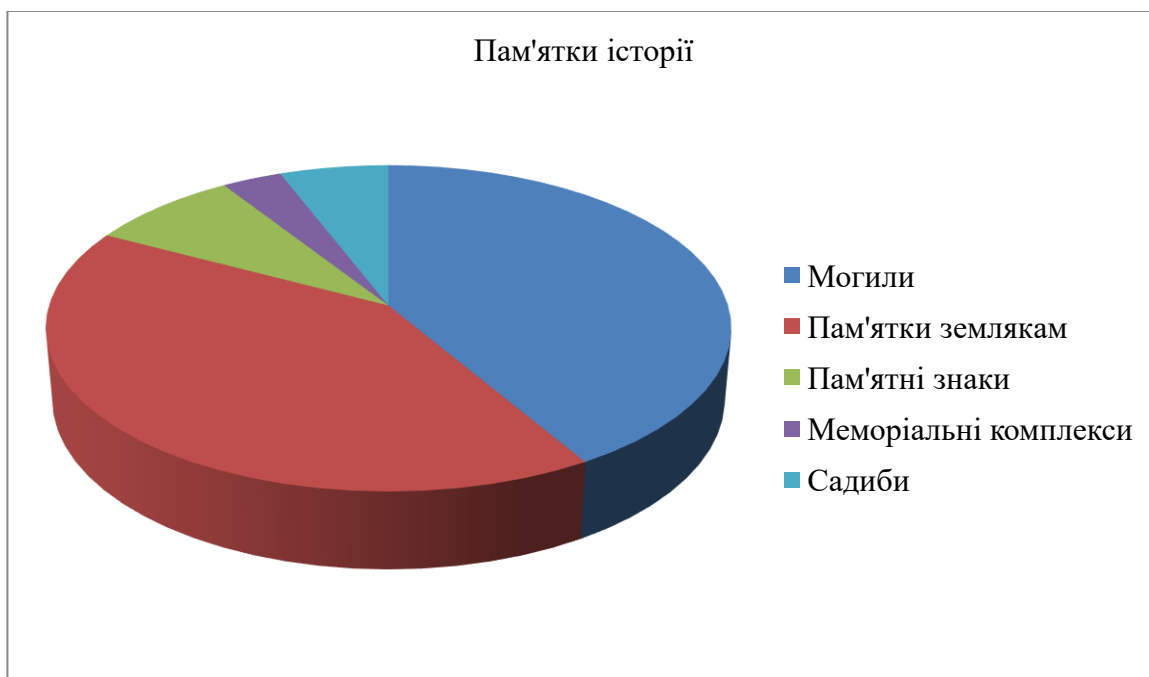

Рисунок 2.3. Структура пам'яток історії Волинської області

Історичні пам'ятки, такі як могили, пам'ятники землякам, пам'ятні знаки видатним подіям, меморіальні комплекси та садиби, мають велике значення для туристичної привабливості Волинської області, так як зберігають пам'ять про важливі історичні події, видатних особистостей та культурну спадщину регіону. Вони є не лише місцями вшанування, але й дають можливість туристам глибше зробити минуле, його вплив на сьогодення та значення для майбутніх поколінь.

За територіальним зосередженням найбільше пам'яток історії розміщено в Ковельському районі (307), що становить 36,8% від загальної кількості (табл. 2.2, рис. 2.4). в Луцькому районі – 211 таких пам'яток, а в Камінь-Каширському та Володимирському – 152 та 164 об'єкти відповідно.

Таблиця 2.2 – Пам'ятки історії в розрізі адміністративних районів Волинської області

Район	Вид пам'ятки історії, од.					Кількість
	Могила	Пам'ятник землякам	Пам'ятний знак	Садиба	Меморіальний комплекс	
Володимирський	51	72	27	9	5	164
Камінь-Каширський	66	62	12	7	5	152
Ковельський	175	99	20	8	5	307
Луцький	54	111	9	25	12	211

Рисунок 2.4. Структура пам'яток історії в розрізі адміністративних районів

Ще одним історико-культурним туристичним ресурсом на території Волинської області є пам'ятки сакральної (культової) архітектури, яких нараховується 233, і серед них можна виділити церкви, каплиці, келії, монастирі, костели, синагоги (рис. 2.5).

Рисунок 2.5. Пам'ятки сакральної (культової) архітектури Волинської області

Пам'ятки сакральної архітектури відіграють важливу роль у розвитку туризму Волинської області, оскільки вони є не лише місцями релігійного поклоніння, а й історичними та культурними символами, які приваблюють відвідувачів своєю архітектурою та багатовіковою історією. Багато таких об'єктів пов'язані з визначеними подіями, які відбувалися на території Волинської області, або видатними постатями, що робить їх ще привабливішими для туристів. Вони є унікальними зразками архітектурного мистецтва, які демонструють розвиток різних стилів – від давньоруського та готики до бароко, класицизму та модерну. Багато культових споруд області оздоблені фресками, іконостасами, різьбленням і мозаїками, що робить їх справжніми музеями під відкритим небом [5].

Важливим чинником їхньої туристичної привабливості є те, що вони органічно поєднують історію, мистецтво та духовність, надаючи туристам можливість відчутти гармонію минулого і сучасності. Такі об'єкти є невід'ємною

частиною екскурсійних маршрутів, що пропонуються по території Волинської області, завдяки яким туристи можуть не лише оглянути, а й дізнатися більше про традиції та релігійні обряди, які пов'язані з цими пам'ятками архітектури.

Найбільша кількість сакральних (культових) споруд знаходиться у Луцькому районі (86) (36,9% від загальної кількості таких споруд в області), в Володимирському – 63 сакральні споруди (27,0%), Ковельському – 61 (26,2%) та Камінь-Каширському – 23 (9,9%) районах області (табл. 2.3, рис. 2.6-2.7). Велика кількість даних пам'яток датована XVII-XIX століттям, а найдавнішими на території Волинської області є дерев'яні церкви XVI століття, що можуть привабити туристів.

Таблиця 2.3 – Пам'ятки сакральної (культової) архітектури в розрізі адміністративних районів Волинської області

Район	Пам'ятки сакральної (культової) архітектури	
	Дерев'яні	Кам'яні
Володимирський	27	36
Камінь-Каширський	14	9
Ковельський	34	27
Луцький	33	53
Всього	108	125

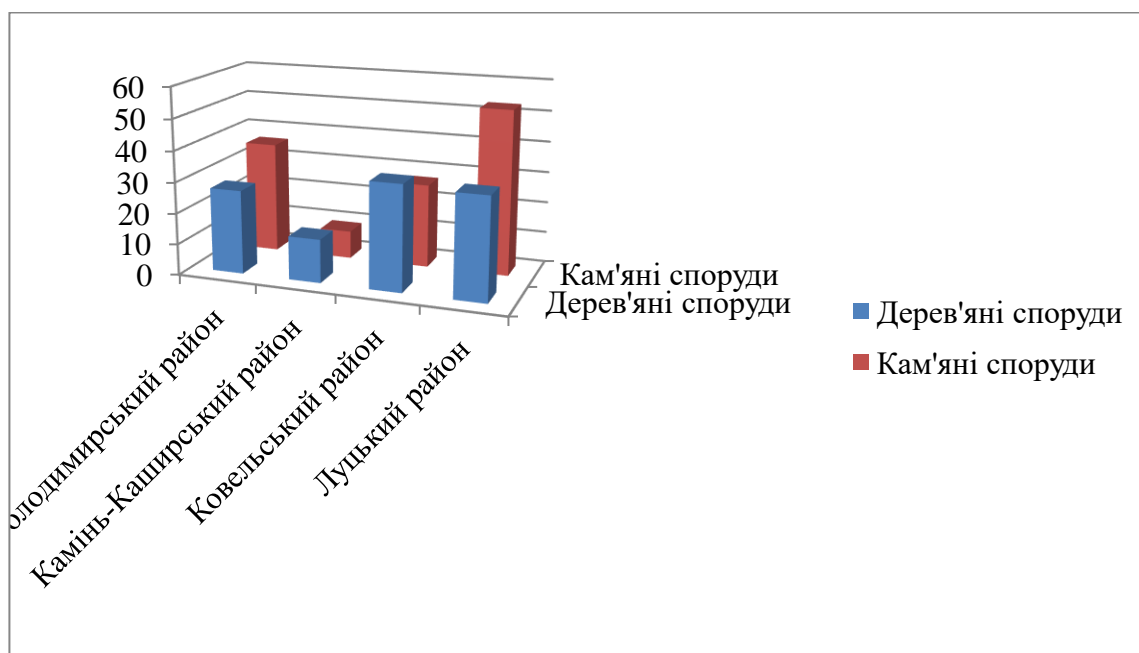

Рисунок 2.6. Структура пам'яток сакральної (культової) архітектури в розрізі адміністративних районів

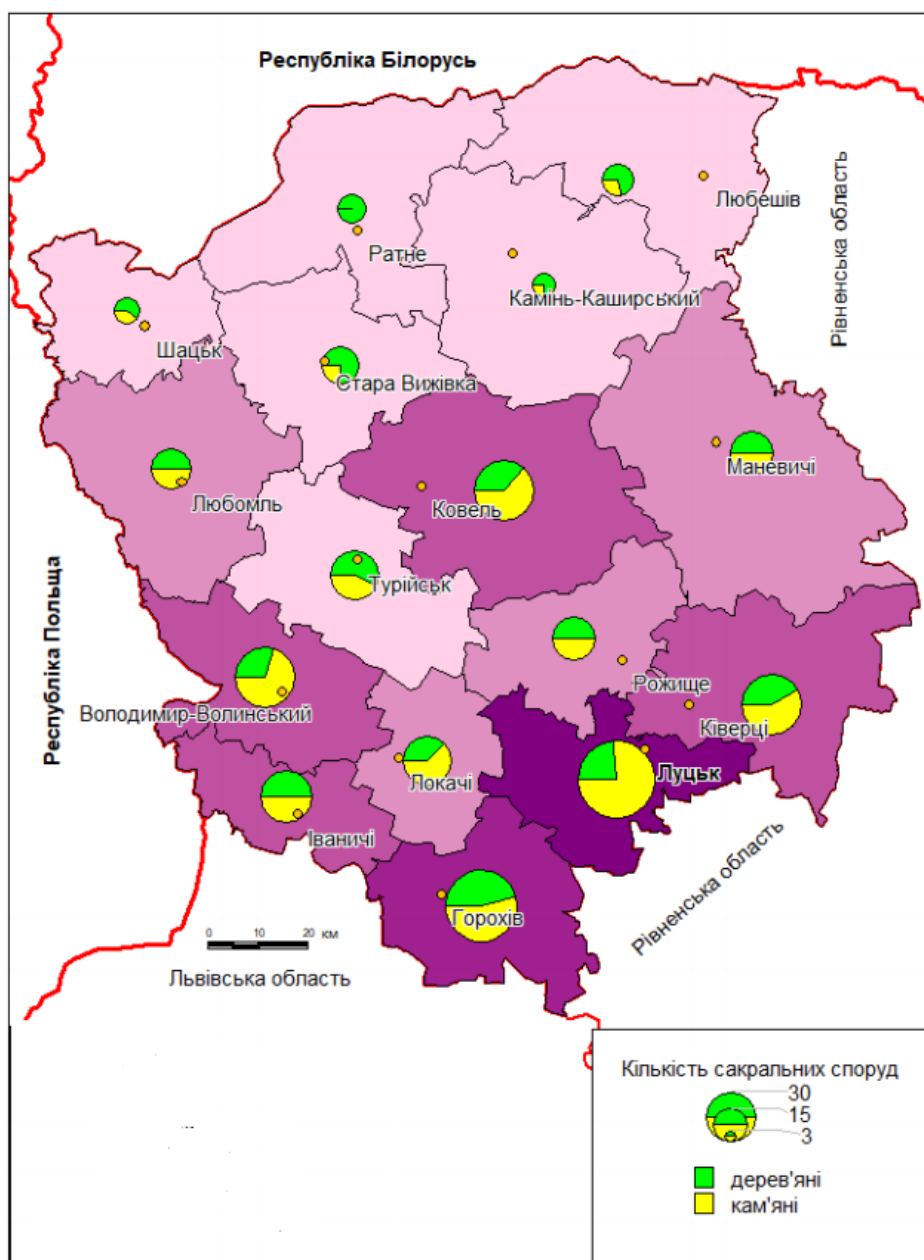

Рисунок 2.7. Розміщення пам'яток сакральної (культової) архітектури по території Волинської області [20]

Отже, історико-культурні пам'ятки відіграють важливу роль у формуванні туристичної привабливості Волинської області, оскільки вони сприяють розвитку культурного та пізнавального туризму, привертають увагу дослідників, істориків і мандрівників. Вони залишаються місцями основними елементами туристичної стратегії регіону та відіграють важливу роль у формуванні іміджу Волинської області, як однієї із найцікавіших туристичних місцевостей.

2.2. Туристичний потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області

Культурна спадщина є великим ресурсом у розвитку сучасного туризму. Серед об'єктів, які відіграють ключову роль у формуванні туристичної привабливості регіонів, особливе місце займають замки та фортифікаційні споруди. Волинська область, розташована на перехресті історичних шляхів Східної та Центральної Європи, зберегла значну кількість архітектурних пам'яток оборонного типу, які мають не лише історичне, а й туристичне значення. Вона багата на історичні пам'ятки, серед яких особливе місце займають замки та фортифікаційні споруди. Вони не лише є частиною національної культурної спадщини, а й мають значний туристичний потенціал, здатний приваблювати гостей з різних куточків світу.

Більшість волинських замків будувалися в XIV–XVII століттях як оборонні укріплення, що захищали місцеве населення від нападів татар, литовців, польських військ та інших завойовників. Вони мали потужні мури, вежі, підземні ходи, що зробили їх неприступними. Згодом багато з них перетворилися на магнатські резиденції, де відбувалися важливі історичні події: укладалися політичні союзи, проводилися дипломатичні переговори, творилися культурні й наукові здобутки [16].

Станом на 01.01.2025 року на території Волинської області знаходяться 15 об'єктів (табл. 2.4). Значна частина замків та фортифікаційних споруд потребує відновлення та реставрації.

Замки та фортифікаційні споруди Волинської області становлять багатофункціональний ресурс, придатний для використання в різних формах туризму. Завдяки своїй історичній цінності та мальовничому розташуванню, ці об'єкти можуть стати основою для розвитку культурного туризму, екскурсійної діяльності, фестивального туризму та наукових досліджень (рис. 2.8) [24].

Таблиця 2.4 – Замки та фортифікаційні споруди Волинської області [17]

№	Назва фортифікаційної споруди	Місце розташування споруди	Рік побудови	Стан споруди
1	Луцький замок	м. Луцьк	1340	відреставрований та відкритий для відвідування
2	Окольний замок	м. Луцьк	1473	підземелля відреставровано та відкриті для відвідування
3	Олицький замок	с. Олика Луцького району	1660	ведеться перманентний косметичний ремонт без реставрації
4	Палац Браницьких	м. Любомль Володимирського району	1782	потребує реставрації
5	Палац Мйончинських	с. Луків Луцького району	кінець XVIII ст.	
6	Палац Плятерів	м. Берестечко Луцького району	XVII – XVIII ст.	виконує функцію психіатричного інтернату
7	Палац-садиба Вільгів	селище Голоби Ковельського району	кінець XVII ст.	фундамент, напівзруйнований будинок та брама
8	Родинний палац В'ячеслава Липинського	с. Затурці Володимирського району	початок XIX ст.	відкритий для відвідування
9	Городище «Замок»	с. Литовеж Володимирського району	IX-XIII ст.	
10	Оборонні вали	м. Володимир	XI-XII ст.	
11	Земляні вали Володимирського замку	м. Володимир	40-70 рр. XV ст.	
12	Городище «Замок»	с. Старий Чорторийськ Камінь-Каширського району	XI-XIII ст.	
13	Городище «Замок»	селище Ратно Ковельського району	X-XIII ст.	територія колишнього Ратнівського замку
14	Боратинський форт	с. Боратин Луцького району	1887-1890 рр.	повністю збережена та відкрита для відвідування
15	Катеринівські гори	селище Мар'янівка Луцького району	XVII – XVIII ст.	фортеця з одним в'їздом

Основною формою туризму, в рамках якої замки та фортифікаційні споруди можуть використовуватися, є культурно-пізнавальний туризм. На сьогоднішній день туроператорами розроблені різноманітні тематичні екскурсії та тури, що включають відвідування замків (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Тематичні екскурсії територією Волинської області [36]

№ п/п	Назва туру	Тривалість туру, днів	Вартість, грн.
1	Олика (замок та костел)	1	630
2	Нічна театралізована екскурсія «Романтика та містика Лучеська»	2 год.	200
3	Екскурсія підземеллями Луцька	2,5 год.	350
4	Екскурсія «У пошуках скарбів Старого Лучеська»	2 год.	200
5	Замки Волині + тунель кохання	2	3950
6	Незвідана Волинь	2	2390
7	Містична Волинь	3	4990
8	Вихідні у Луцьку: середньовіччя та мистецтво	2	2290

Створення тематичних маршрутів («Шляхами середньовічної Волині», «Замки великого князівства», тощо) дозволяє структурувати туристичну пропозицію та зробити її привабливою як для внутрішнього, так і для іноземного туриста. Дані маршрути можуть включати екскурсійне обслуговування, виставкові програми, інтерактивні лекції, театралізовані екскурсії.

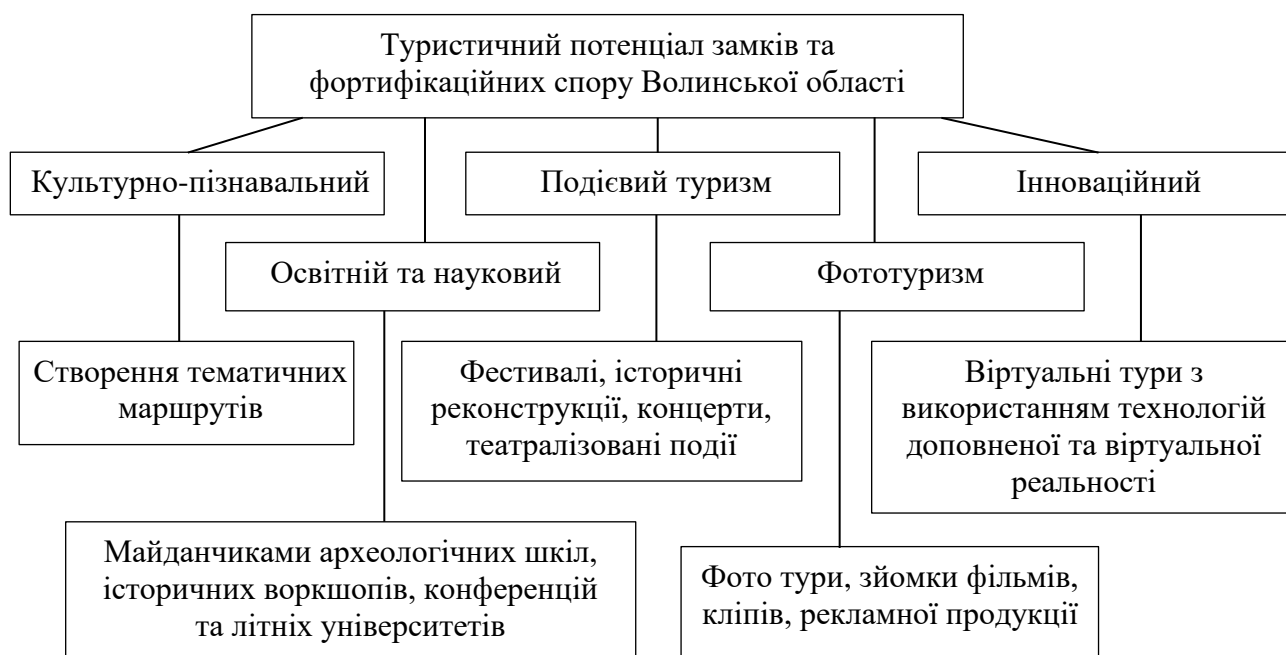

Рисунок 2.8. Туристичний потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області

Замки та фортифікаційні споруди є природними просторами для проведення фестивалів, історичних реконструкцій, подій (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Фестивалі та історичні реконструкції на території замків Волинської області [17]

№ п/п	Назва заходу	Місце проведення	Вид заходу
1	ЛЮБАРТ FEST	м. Луцьк	Музичний фестиваль
2	Lutsk Food Fest	м. Луцьк	Гастрономічний фестиваль
3	Ніч у Луцькому замку	м. Луцьк	Мистецький фестиваль
4	Середньовічний Лучеськ	м. Луцьк	Кубок України із середньовічного бою
5	Княжий	м. Володимир	Історична реконструкція
6	Український коровай-сузір'я	м. Володимир	Фестиваль традиційної національної культури
7	Олицька Переберія	с. Олика Луцького району	Автентичний фестиваль

Прикладом успішного впровадження цієї форми є фестиваль середньовічної культури «Ніч у Луцькому замку». Розширення календаря подій із залученням інших об'єктів дозволить розвантажити окремі туристичні локації, збільшити тривалість перебування туриста в регіоні та стимулювати розвиток інфраструктури.

Цифровізація туристичних об'єктів відкриває можливості для створення мобільних застосунків, аудіогідів, віртуальних турів з використанням технологій доповненої та віртуальної реальності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Цифровізація замків та фортифікаційних споруд Волинської області [7]

№ п/п	Назва 3D-туру	Посилання на ресурс
1	Луцький замок	https://tourism.volyn.ua/tours3d/lutskiy_zamok
2	Луцькі підземелля	https://tourism.volyn.ua/tours3d/lutski_pidzemellya
3	Городище Володимир	https://tourism.volyn.ua/tours3d/gorodische_volodimir
4	В'їзна брама палацу Чарнецьких XVIII ст.	https://tourism.volyn.ua/tours3d/vizna_brama_palatsu_charnetskih_18_st_lyubeshiv
5	Затурцівський меморіальний музей Вячеслава Липинського	https://tourism.volyn.ua/tours3d/zaturtsivskiy_memorialniy_muzei_vyacheslava_lip
6	Олицький замок	https://tourism.volyn.ua/tours3d/olitskiy_zamok

Такі формати особливо привабливі для молоді та іноземних туристів, а також забезпечують доступ до об'єктів, які тимчасово закриті на реставрацію.

Замки та фортифікаційні споруди можуть виступати не лише об'єктами огляду, а й майданчиками для проведення археологічних шкіл, історичних воркшопів, конференцій та літніх університетів. Співпраця з вищими навчальними закладами України може сприяти міждисциплінарному осмисленню об'єктів спадщини та їх інтеграції в академічний дискурс.

Оборонні споруди Волинської області є видимо привабливими локаціями для організації фототурів, зйомок фільмів, кліпів, рекламної продукції. Адаптація під потреби креативної індустрії відкриває нові перспективи для просування туристичного бренду Волинської області на міжнародному рівні.

2.3. Розробка туристичного історико-культурного маршруту Волинською областю

На території Волинської області є багата історико-культурна спадщина, яка досі недостатньо інтегрована в туристичну інфраструктуру України. Долучення замків та фортифікаційних споруд Волинської області до туристичної сфери є надзвичайно актуальним, оскільки ці об'єкти становлять значну історико-культурну цінність і мають великий потенціал для залучення туристів. Їх інтеграція в туристичні маршрути сприятиме збереженню та реставрації пам'яток, підвищенню інтересу до регіональної історії, створенню нових робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури та формуванню унікального туристичного продукту, що здатен конкурувати на всеукраїнському та міжнародному рівнях [7].

Суб'єкти туристичної діяльності Волинської області пропонують не велику кількість туристичних маршрутів із залученням замків та фортифікаційних споруд. Нами пропонується автобусна мандрівка, яка має за мету розкрити цінність та унікальність замків та фортифікаційних споруд Волинської області. Такий маршрут сприятиме популяризації архітектурних пам'яток, розвитку внутрішнього туризму та економічному зростанню місцевих

громад, водночас формуючи позитивний імідж області як привабливого туристичного напрямку.

Нами розроблений автобусний туристичний маршрут Волинською областю «Шляхами таємниць волинських замків» (рис. 2.9).

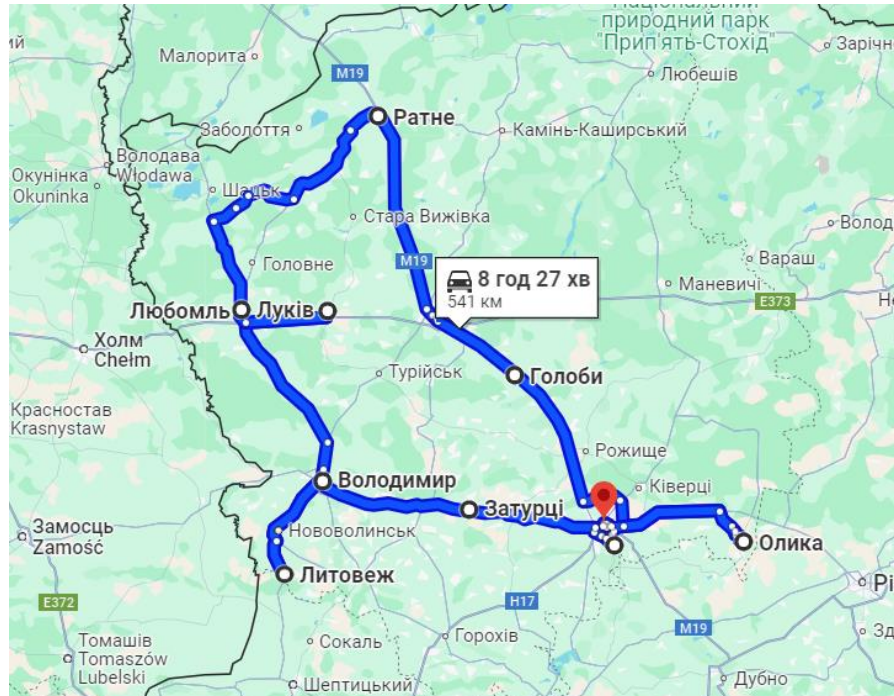

Рисунок 2.9. Схема автобусної мандрівки «Шляхами таємниць волинських замків»

Головною метою запропонованого автобусного туристичного маршруту є акцентування уваги на елементах містичності, історичної спадщини та загадковості, що становлять інтерес для туристів та сприятимуть активізації туристичної діяльності у Волинській області.

Запропонований маршрут має кільцевий характер, а його реалізація доцільна в період із початку квітня до кінця жовтня, з урахуванням кліматичних умов регіону. Водночас, існує можливість адаптації маршруту для функціонування впродовж усього календарного року.

Тривалість подорожі становить три дні, однак вона може бути змінена залежно від індивідуальних потреб та вподобань туристів. Автобусний тур «Шляхами таємниць волинських замків» орієнтований переважно на осіб

вікової категорії від 14 до 60 років, проте передбачена можливість його адаптації для дитячої аудиторії.

З урахуванням поставленої мети автобусної туристичної мандрівки, було сформовано перелік туристичних об'єктів, запланованих до відвідування в межах маршруту. До нього включено такі локації: м. Луцьк (Луцький замок та Окольний замок), с. Боратин (Боратинський форт), с. Затурці (родинна садиба В'ячеслава Липинського), с. Литовеж (городище «Замок»), м. Володимир (оборонні та земляні вали Володимирського замку), с. Луків (палац Мйончинських), м. Любомль (палац Браницьких), селище Ратне (городище «Замок»), селище Голоби (садибний палац Вільгів), м. Олика (Олицький замок) та завершення маршруту в м. Луцьк. Загальна протяжність маршруту становить 541 км.

Програма автобусного туру

1-й день

Оренда автотранспортного засобу, підготовка до автобусної мандрівки, збір групи в місті Луцьку.

Початком автобусної подорожі є місто Луцьк, зокрема огляд Луцького замку. Замок Любарта, також відомий як Луцький замок, є Верхнім замком Луцька та однією з двох частково збережених фортифікаційних споруд міста. Він являє собою архітектурну й історичну пам'ятку національного значення, а також належить до числа найдавніших, найбільших і найкраще збережених замків України.

Цей об'єкт є центральною частиною історико-культурного заповідника «Старий Луцьк», виступає важливим культурним осередком і водночас найстарішою архітектурною спорудою Луцька. Замок був зведений у 1340-1383 рр. останнім великим князем Дмитром Любартом і виконував функцію його резиденції. Згодом він стає головним місцем великого князя Литовського Вітовта [2].

Зокрема, взимку 1429 року у стінах Луцького замку Вітовт організував з'їзд, на якому були присутні дипломатичні представники та монархи країн

Центрально-Східної Європи. Під час цього заходу обговорювалися ключові питання міждержавної політики тогочасного регіону.

У сучасному комплексі Луцького замку збереглися В'їзна, Владича та Стирова башти, з'єднані оборонними мурами; будинок шляхетських судів; скарбниця початку ХІХ ст. та археологічні залишки собору Іоанна Богослова (ХІІ ст.) і палацу князів (рис. 2.10) [11].

Ще одним об'єктом автобусної туристичної подорожі є музейний простір «Окольний замок», який становить собою сучасний туристичний комплекс, створений на основі реставрованих архітектурних пам'яток національного значення. До складу об'єкта входять Вежа князів Чорторийських із фрагментом оборонного муру, а також колишній єзуїтський монастир з підземеллями.

Рисунок 2.10. Луцький замок [11]

Вежа Чорторийських є однією з 4 кам'яних веж великого замкового комплексу Луцька та єдиною, що збереглася до нашого часу. Її наявність дозволяє суттєво розширити уявлення про масштаб Луцького замку, оскільки вона є частиною Окольної фортифікаційної системи, яка історично охоплювала значно більшу територію, ніж нині відомий Верхній замок.

Особливу цінність музейного простору становлять підземелля, які є знаковим туристичним елементом комплексу. Підземний музей включає 18 очищених приміщень та 4 коридори, в яких представлені різноманітні

експозиції: Галерея рицарства, виставка, присвячена навчальному процесу в колегіумі Єзуїтів, а також інтерактивні елементи – мультимедійна система зі смарт-таблом, шоломи віртуальної реальності, фігура єзуїта й голографічне зображення привида (рис. 2.11) [25].

Наступним пунктом маршруту є село Боратин Луцького району, де заплановане відвідування Боратинського форту та так званої Самотньої могили – оборонного об'єкта Першої світової війни. Боратинський форт є одним із 4 укріплень, зведених у 1887–1890 роках для оборонних потреб. Аналогічні форти були розташовані на виїзді з Луцька у напрямку Львова, а також у селах Великий Омеляник та Зміїнець. Усі вони були збудовані на відстані приблизно 4 кілометрів від тогочасного центру Луцька.

Рисунок 2.11. Окольний замок [25]

Протягом свого існування форт в Боратині жодного разу не був задіяний за призначенням. Під час наступу російських військ у 1916 році австро-угорські сили відступили з території села, не задіюючи оборонні вали споруди. У період Другої світової війни на території Боратина бойові дії не велися, що сприяло збереженню форту в його автентичному вигляді до сьогодні.

Самотня могила, розташована неподалік форту, також пов'язана з подіями Першої світової війни. Існує версія, що під час відступу російські

війська залишали в тилу розвідників, серед яких був місцевий житель, який, перебуваючи під прикриттям найманого працівника, проводив розвідку про підрозділи та її передавав (рис. 2.12) [4].

Рисунок 2.12. Боратинський форт [4]

Наступним об'єктом туристичного маршруту є село Затурці Володимирського району, де заплановане відвідування родинного палацу В'ячеслава Липинського – видатного українського історика, політичного діяча та теоретика українського консерватизму.

У 1871 році в Затурцях було зведено родинний маєток Липинських, навколо якого згодом закладено парк. У цьому маєтку народився В'ячеслав. В період Першої світової війни початкову садибу було зруйновано, а на місці збудували новий двоповерховий палац, другий поверх якого зазнав ушкоджень під час Другої світової війни внаслідок пожежі.

В 1990 було розпочато роботи з історичного відновлення об'єкта. У 1995 році місцева влада прийняла рішення щодо реставрації та створення музею. У 2001 році палацово-парковий комплекс отримав статус пам'ятки національного значення (рис. 2.13) [14].

У межах подорожі наступною туристичною локацією є село Литовеж Володимирського району, де передбачено відвідування археологічного об'єкта – городища «Замок». На території Волині збереглися 4 замкові комплекси, пов'язані з родом князів Чорторійських. Серед них один мурований замок,

розташований у Клевані, а також три земляні укріплення: у Старому Чорторийську, Новожукові (Рівненська область) та в самому Литовежі.

Рисунок 2.13. Музей В'ячеслава Липинського у Затурцях [14]

Замок у Литовежі був власністю князя Олександра Чорторийського – першого волинського воєводи та представника цієї князівської родини, який оселився в Литовежі. Конструкція укріплення має подібність до фортифікаційних систем у Старому Чорторийську та Новожукові, що дозволяє припустити наявність єдиної архітектурної традиції серед володінь роду Чорторийських.

Окрім залишків валів, на території городища були виявлені фрагменти стін споруди, ймовірно, сакрального призначення. Вони є цегляними, датовані XIV-XV століттями, хоча сама споруда, за попередніми даними, належить до пізнішого періоду (рис. 2.14) [2].

Рисунок 2.14. Залишки древньої вежі в селі Литовеж [2]

Дальше переїжджаємо в місто Володимир де і заночуємо в готелі Volyn Hotel Ludmir

2-й день

8.30 – снідаємо, збираємось та виходимо з готелю.

У місті Володимир передбачено відвідування пам'яток оборонної архітектури – Оборонних та Земляних валів колишнього Володимирського замку. Ці фортифікаційні споруди належать до доби Середньовіччя та датуються Х-XIV століттями. На сьогоднішній день залишки укріплень розташовані між архітектурними домінантами міста – Успенським собором та церквою Святого Василя.

За історичними джерелами, укріплення було суттєво посилено після того, як Володимир-Волинський став столицею Галицько-Волинського князівства. Проте у 1240 році воно зазнало масштабних руйнувань унаслідок навали монголо-татарів. У наступному столітті на місці знищених споруд звели нове кам'яне укріплення, яке у 1370-х роках знову було зруйноване.

У XVI столітті на валах було збудовано дерев'яний замок, що складався з 5 веж: чотирьох круглих, розташованих по кутах, і однієї прямокутної. Вони поєднувалися внутрішніми приміщеннями. В оборонний рів вода надходила з річки Луга і він оточував вали. Упродовж XVII–XVIII століть замок поступово втрачав значення, перебував у стані занепаду. На 1765 рік від нього залишилися лише окремі елементи. З часом земляні вали частково обсипалися, а рів пересох.

На сьогодні залишки валів розташовані поблизу автостанції, поряд із парком «Слов'янський». Вони є одними з найкраще збережених земляних укріплень на території України. Городище у Володимирі є складовою Державного історико-культурного заповідника «Стародавній Володимир» і має статус пам'ятки археології та історії національного значення (рис. 2.15) [27].

Наступною зупинкою туристичного маршруту є селище Луків Ковельського району, де передбачене ознайомлення з архітектурною пам'яткою – палацом Мйончинських. За різними історичними джерелами, палац було

зведено у другій половині XVIII чи XIX століття. Архітектурний об'єкт розташований на місці колишнього замку – безпосередньо в центрі периметра оборонних мурів.

Рисунок 2.15. Оборонні вали міста Володимира [27]

Проект резиденції, ймовірно, створив архітектор із Дрездена, що вказує на вплив європейських архітектурних тенденцій у формуванні палацового ансамблю. Поруч із палацом був закладений ландшафтний парк в англійському стилі, що органічно доповнював архітектурний образ резиденції.

До нашого часу збереглися як палац, так і елементи паркового ансамблю. Про існування колишнього замкового комплексу свідчать залишки земляних валів, збережені оборонні рови з водою, а також кам'яний міст, перекинутий через рив, який виконував оборонну та естетичну функції (рис. 2.16) [30].

Далі подорож спрямовується до міста Любомль, розташованого в межах Ковельського району, де планується відвідати палац Браницьких. В 1768 році граф Браницький отримує у дар землі Любомльщини, як нагороду за врятування короля Станіслава Понятовського. У місті Любомль він збудував резиденцію, яка являла собою палацовий комплекс з чотирьох основних частин. На сьогоднішній день збереглася лише південна двоповерхова частина. З півночі до неї прилягала ще одна двоповерхова, але нижча частина. На підставі

архітектурних особливостей вчені трактують, що ці корпуси використовувались для розміщення гостей та обслуговуючого персоналу двору. З північної сторони палацу був посаджений сад, оточений огорожею з каменю [31].

Рисунок 2.16. Палац Мйончинських у Лукові [30]

У сучасний період у збереженій частині палацу функціонує ДЮСШ, а будівля має статус пам'ятки національного значення (рис. 2.17) [Палац Бран].

Рисунок 2.17. Палац Браницьких в місті Любомль.

Переїжджаємо в село Машів де зупинимось в готелі Mashivbir Hotel.

3-й день

8.30 – снідаємо, збираємось та виїжджаємо.

Наступним пунктом маршруту є селище Ратне, в якому розташована археологічна пам'ятка – городище «Замок», що датується X-XIII століттями. У цьому населеному пункті, який уперше згадується у письмових джерелах з XIV століття, існували міські укріплення. На місці давнього городища XII століття у XV столітті був зведений замок. Згідно з даними 1661 року замку вже не існує, є припущення, що споруда мала дерев'яну конструкцію та була знищена під час татарських набігів або внаслідок воєнних дій середини XVII століття. У сучасному Ратному, неподалік від місцевої церкви, збереглася ділянка, відома як урочище «Замок», що слугує топографічним нагадуванням про колишню фортифікаційну споруду [12].

Наступною зупинкою маршруту є селище Голоби Ковельського району, де розташована палацово-садибна архітектурна пам'ятка – садиба роду Вільгів. У XVIII столітті власниками Голобів стає шляхетський рід Вільгів, представники якого здійснили масштабну реконструкцію резиденції. Було зведено палацовий комплекс, головним елементом якого став двоповерховий палац у стилі ренесанс. До комплексу також входив флігель з нішею для оркестру та зимовий сад, а також масивна брама у формі надбрамного корпусу. Усе це було оточене ландшафтним парком.

До нашого часу з колишнього архітектурного ансамблю збереглися лише окремі фрагменти, зокрема напівкруглий балкон, центральний вхід із карнизом, фронтон зі складною композицією, високі аркові вікна другого поверху, фрагменти колон парапету балкону, а також масивний лобовий карниз (рис. 2.18) [33].

Рисунок 2.18. Садиба Вільгів у Голобах [33]

Останнім об'єктом нашої мандрівки є місто Олика, де розташований визначний архітектурний об'єкт – Олицький замок, що має велику історію. Заснування замку датується 1558 роком і пов'язується з іменем князя Миколи Радзивілла Чорного, який носив титул князя Олики.

Олицький замок став одним із перших прикладів фортифікацій на території Волині. Архітектурно він був запланований у вигляді бастіонів на чотирьох кутах, що додатково захищений штучними водоймами, що виконували роль оборонних ровів.

Упродовж майже століття замок виконував функцію родової резиденції Радзивіллів. Завершення основних будівельних робіт припадає на першу половину XVII століття, коли Олика досягла найвищого рівня соціального, економічного та культурного розвитку. Пізніше маєток перейшов до іншої гілки роду Радзивіллів і поступово втратив статус постійного замешкання.

У XVIII столітті, внаслідок втрати первинної оборонної функції, замок було реконструйовано в палацовий комплекс, що надав йому нового архітектурного вигляду, зберігаючи при цьому значну частину історичної структури, що дійшов до нашого часу (рис. 2.19) [28].

Рисунок 2.19. Замок Радзивілів в Олиці [28]

Після завершення відвідин замку в Олиці закінчуємо нашу подорож переїздом до Луцька.

В автобусному турі «Шляхами таємниць волинських замків» нами передбачено: 1 день – обід, вечеря; 2 день – сніданок, обід, вечеря; 3 день – сніданок, обід. Харчування в даній мандрівці планується проводити в місцях відпочинку за рахунок і за бажанням туристів. Для документального оформлення даного автобусного туру нами підписаний договір на обслуговування автобусом з ФОП Мілінчук В.П. (м. Луцьк).

Отже, розрахуємо вартість автобусного туру «Шляхами таємниць волинських замків» на 18 чол.:

– послуги автоперевізника (25 грн. за 1 км – 541 км x 25 грн. = 13 525 грн.);

– проживання в готелі Volyn Hotel Ludmir – 2-х-місні 1400 грн. доба – 9 x 1400 грн. = 12 600 грн.; в готелі Mashivbir Hotel – 2-х місні 900 грн. доба – 9 x 900 грн. = 8 100 грн.

– вхідні квитки – в Луцький замок 100 грн. дорослий і 50 грн. дитячий та для студентів = 100 грн. x 18 = 1 800 грн.; в Окольний замок – 150 грн. для дорослих і 80 грн. для дітей = 150 грн. x 18 = 2 700 грн. + 500 грн. екскурсійне обслуговування = 3 200 грн.; в музей В'ячеслава Липинського – 60 грн. для дорослого і 30 грн. – дитячий і 300 грн. екскурсійне обслуговування – 60 грн. x 18 = 1080 грн. + 300 грн. = 1380 грн.; Державний історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир» - екскурсійне обслуговування з групи 100 грн.; Ольцький замок – 50 грн. дорослий – 50 грн. x 18 = 900 грн. + екскурсійне забезпечення 300 грн. – 900 грн. + 300 грн. = 1 200 грн.

Загальна вартість за екскурсії – 7680 грн.

– оплата гіда-екскурсовода (500 грн. на добу, 500 грн. x 3 = 1 500 грн.);

– страховка (6 грн. x 18 = 108 грн.);

– комісійна винагороду (20% від вартості – 8 700 грн.);

Загальна вартість автобусної подорожі «Шляхами таємниць волинських замків» на 3 дні складає 52 213 грн., або 2 900 грн. на 1 особу. Дану ціну можна зменшити, в залежності від категорії туристів.

Даний автобусний тур оформляємо згідно загальних правилах і в ній передбачено такі складові елементи: Карта туристичного маршруту, Поліс страховки, Програма туристичного маршруту, Розрахунок ціни, Договори з клієнтами, Договір з ФОП Мілінчук В.П. В Додатку А подано приклад заповнення Картки туристичного маршруту. Включення інформаційно-довідкових буклетів, які містять корисну інформацію про замкові та фортифікаційні атракції туристичної подорожі, допоможе туристам отримати більше інформації про об'єкти маршруту подорожі.

Актуальність даного замкового туру Волинською областю зумовлена унікальним історико-культурним спадком регіону, що охоплює низку видатних архітектурних пам'яток. Ці об'єкти репрезентують важливі етапи становлення та розвитку української, литовської й польської культурної традиції, а також демонструють еволюцію фортифікаційної та палацової архітектури від середньовіччя до нового часу. Замковий тур не лише сприяє збереженню і популяризації культурної спадщини, але й має значний туристичний потенціал для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, формуючи позитивний імідж Волині як регіону з багатою історією, глибокою культурною пам'яттю та високим туристично-рекреаційним потенціалом.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАМКІВ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Проблеми розвитку замків та фортифікаційних ресурсів області в туризмі

Волинська область вирізняється значним потенціалом у сфері збереження та використання об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема середньовічних замків та фортифікаційних споруд. Замки та фортифікаційні споруди Волинської області становлять надзвичайно цінний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні. Їхнє історичне, архітектурне та естетичне значення забезпечує основу для формування унікального туристичного продукту. Проте реалізація цього потенціалу супроводжується поряд із системними проблемами.

1. Недостатня інфраструктура туристичного обслуговування. Більшість замків та фортифікаційних об'єктів Волинської області не мають розвиненої інфраструктури: відсутні якісні під'їзні шляхи, паркувальні зони, готелі, інтерактивні музеї, навігація та зручності для туристів, зокрема людей з обмеженими можливостями. Крім того, на регіональному рівні не розроблено довгострокову програму з охорони, використання та популяризації замкової спадщини. Розрізнені ініціативи не створюють стійкої системи охорони пам'яток.

2. Фрагментарна туристична політика. Наявність цінних історичних пам'яток не супроводжується системним підходом до їхнього просування на внутрішньому й міжнародному ринках. Відсутність єдиної бренд-стратегії Волинської області, як туристичного регіону ускладнює позиціонування замків та фортифікаційних споруд у загальноукраїнському туристичному просторі. Крім того, фортифікаційні ресурси Волинської області слабо представлені в

транскордонних проєктах та міжнародних організаціях, попри близькість до кордонів Польщі.

3. Слабкий рівень інтерпретації спадщини. Інформаційне забезпечення об'єктів є обмеженим: брак екскурсійних програм, мультимедійного супроводу, сучасних стендів або віртуальних турів перешкоджає якісному пізнавальному досвіду для відвідувачів. Крім того, сучасні форми презентації спадщини майже не застосовуються при популяризації замків та фортифікаційних споруд Волинської області. Це ускладнює залучення молодшої аудиторії та туристів з-за кордону [24].

4. Обмежене фінансування та інвестиційна непривабливість. Значна частина об'єктів фортифікаційної архітектури потребує комплексної реставрації, однак обмежене бюджетне фінансування та фінансування інвестицій підтримує активну реконструкцію та консервацію споруд.

Замки та фортифікаційні споруди області часто залишаються поза увагою бізнесу через низький рівень відвідуваності та значні витрати на реставрацію. Брак державно-приватного партнерства є стимулюючим чинником для розвитку туристичної інфраструктури.

5. Сезонність туризму. Через кліматичні особливості Волинської області туристичний потік має яскраво виражений сезонний характер, що ускладнює планування довгострокових заходів з просування та підтримки об'єктів.

6. Фрагментація управління та відсутність єдиного координаційного центру. Багато історичних об'єктів перебувають у підпорядкуванні різних інституцій: органів місцевого самоврядування, музеїв, приватних структур, що ускладнює узгодження стратегій розвитку. Відсутність єдиної установи або координаційного органу, відповідального за туристичне просування замків та фортифікаційних споруд області, призводить до дублювання зусиль і неефективного використання ресурсів.

Для подолання зазначених проблем необхідна розробка регіональної стратегії культурного туризму Волинської області, яка включала реставраційні ініціативи, розвиток інфраструктури, освітні програми, маркетинг і цифрові

технології. Також є залучення місцевих громад до управління спадщиною, що сприятиме створенню сталого туристичного середовища.

Збереження замкової архітектури Волині є ключовим фактором формування регіональної ідентичності та національної пам'яті.

3.2. Перспективи використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі Волинської області

Ефективне використання замків та фортифікаційних споруд в післявоєнний період може стати потужним імпульсом для соціально-економічного зростання регіону, сприяти збереженню культурної спадщини та підвищенню туристичної привабливості Волинської області на національному та міжнародному рівнях.

Одним із ключових напрямів розвитку туризму на базі замків та фортифікаційних споруд Волинської області є культурно-пізнавальний туризм. Організація екскурсій, історичних реконструкцій, інтерактивних програм та тематичних заходів дозволить туристам не лише оглянути величні споруди, але й поринути в атмосферу минулих епох, дізнатися про важливі історичні події та видатних особистостей, пов'язаних з цими місцями.

Окрім культурно-пізнавального, значний потенціал має подієвий туризм. Замки та фортифікаційні споруди можуть стати чудовими локаціями для проведення різноманітних фестивалів, історичних реконструкцій, лицарських турнірів, музичних концертів та мистецьких пленерів. Атмосфера середньовіччя, яку створюють ці старовинні споруди, додасть особливої колоритності будь-якому заходу та привабить значну кількість глядачів та учасників. Проведення регулярних та якісно організованих подій сприятиме підвищенню впізнаваності регіону та залученню нових туристів.

Перспективним напрямом є також романтичний туризм. Величні замкові руїни, оточені мальовничими краєвидами, можуть стати ідеальним місцем для

проведення весільних церемоній, фотосесій, романтичних прогулянок та освідчень. Створення відповідної інфраструктури, такої як оглядові майданчики, затишні кав'ярні та готелі у стилізованих будівлях, сприятиме залученню пар, які шукають особливу атмосферу для своїх важливих подій.

Для любителів активного відпочинку можна розвивати пригодницький туризм. Організація квестів та велосипедних маршрутів, що пролягають через замкові комплекси, може зацікавити молодь та тих, хто прагне урізноманітнити свої відчуття.

Важливим аспектом використання замків та фортифікаційних споруд у туризмі є розвиток супутньої інфраструктури. Для забезпечення комфортного перебування туристів необхідно покращити стан під'їзних шляхів, облаштувати паркінги, створити інформаційні центри з кваліфікованими гідями, відкрити готелі, ресторани та кафе з автентичною кухнею, а також розвивати мережу сувенірних крамниць. Залучення місцевого населення до надання туристичних послуг сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя громади.

Ефективна маркетингова стратегія є невід'ємною складовою успішного використання туристичного потенціалу даних об'єктів Волинської області. Необхідно проводити активну інформаційну кампанію на національному та міжнародному рівнях, використовуючи сучасні digital-інструменти, соціальні мережі, туристичні виставки та ярмарки. Створення привабливого туристичного бренду регіону, в якому замки та фортифікаційні споруди відіграватимуть ключову роль, сприятиме підвищенню його впізнаваності та залученню більшої кількості туристів.

Збереження автентичності та історичної цінності замків та фортифікаційних споруд має бути пріоритетом при їхньому туристичному використанні. Будь-які втручання повинні здійснюватися з урахуванням історичних та архітектурних особливостей об'єктів, а розвиток туристичної інфраструктури не повинен завдавати шкоди їхньому первісному вигляду та навколишньому середовищу.

Аналізуючи туристичний потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області потрібно проведемо аналіз сильних та слабких сторін за рахунок здійснення SWOT-аналізу, який дозволить здійснити оцінку їх розвитку на території області (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – SWOT-аналіз туристичного потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Історико-культурна цінність Архітектурна автентичність Різноманітність об'єктів Доступність географічного розташування Розвинена інфраструктура Часткова інтеграція в туристичні маршрути Наявність музейних експозицій	Фізичний стан деяких споруд потребує реставрації Недостатня промоція Невпорядкованість туристичних маршрутів Обмежене фінансування Брак кваліфікованих гідів Обмежена кількість інтерактивних програм
Можливості (O)	Загрози (T)
Підвищення попиту на культурно-пізнавальний туризм Залучення міжнародних грантів Розробка комплексних туристичних маршрутів Використання цифрових технологій Інтеграція в загальноєвропейські маршрути Запровадження елементів гастрономічного та агротуризму	Війна в Україні Конкуренція з іншими замками України Зниження купівельної спроможності Недосконалість законодавчого регулювання Відтік кадрів Зниження інтересу до історичного туризму

Проведення SWOT-аналізу дозволить виділити переваги туристичного потенціал замків та фортифікаційних споруд Волинської області, а також можливі слабкі сторони, що на сьогоднішній день уповільнюють їх використання до туристичних мандрівок в регіоні.

Серед сильних сторін туристичного потенціалу можна відмітити їх історико-культурна цінність, так як замки та фортифікаційні споруд є пам'ятками не тільки української, а й європейської історії. Ще однією сильною стороною є архітектурна автентичність – багато споруд зберегли первісні риси оборонної архітектури. Доступність географічного розташування, як ще одна сильна складова, полягає в тому, що замки та фортифікаційні споруди розміщені поблизу транспортних вузлів і туристичних маршрутів, що забезпечує їх доступність. Крім того, на базі деяких об'єктів вже функціонують

музеї, проводяться фестивалі та інші заходи, тобто фортифікаційні споруди та замки вже мають розвинену інфраструктуру.

Серед слабких сторін туристичного потенціалу можна виділити:

- фізичний стан споруд – значна частина об'єктів потребує реставрації, що обмежує можливості їх використання в туристичних цілях;

- недостатня промоція – відсутність системної реклами у вітчизняних та закордонних медіа знижує цікавість туристів до даних об'єктів;

- невпорядкованість маршрутів – на території Волинської області відсутній єдиний інтегрований туристичний маршрут, щоби охоплював усі ключові об'єкти фортифікаційної спадщини;

- обмежене фінансування – низький рівень інвестицій, як з боку держави, так і з боку приватного сектора в розвиток замків та фортифікаційних споруд.

Отже, SWOT-аналіз показав, що замки та фортифікаційні споруди Волинської області мають значний потенціал для розвитку культурного туризму, який, за умов подолання ряду внутрішніх слабких сторін та реагування на зовнішні загрози, може стати ключовим чинником соціально-економічного розвитку регіону. Безпекою умов успішної реалізації туристичного потенціалу є комплексний підхід до збереження, популяризації та адаптації об'єктів спадщини до потреб сучасних туристів.

Розрахуємо туристичний потенціал найбільш відвідуваних замків та фортифікаційних споруд Волинської області для визначення загальних перспектив розвитку даного різновиду туризму в регіоні.

Загальний туристичний потенціал області в контексті її фортифікаційної спадщини – це сума або середньозважене значення потенціалів окремих об'єктів. Найбільш логічним підходом буде розрахувати туристичний потенціал для кожного окремого об'єкта (замку, фортеці тощо), а потім узагальнити ці дані для всієї області.

Ми будемо використовувати методику, яка враховує вагові коефіцієнти для таких критеріїв, як історико-культурна значущість, доступність та інфраструктура, привабливість об'єкта, розвиток та просування [21].

Використаємо узагальнену формулу для визначення перспектив використання замків та фортифікаційних споруд у туризмі Волинської області. Вона інтегрує оцінки окремих об'єктів у загальний показник:

$$ПТ = \frac{\sum_{j=1}^N (ПТ_j \times B_j)}{\sum_{j=1}^N B_j}$$

– ПТ_j – потенціал туризму окремого замку/фортифікації j (розрахований як ТП_j за методикою, що включає історико-культурну значущість, доступність, привабливість та стан розвитку);

– B_j – ваговий коефіцієнт об'єкта j, що відображає його поточну або стратегічну значущість/пріоритетність для розвитку туризму в області (наприклад, за відвідуваністю, національним статусом, потенціалом розвитку інфраструктури);

– N – загальна кількість досліджуваних замків та фортифікаційних споруд у Волинській області.

Ця формула дозволяє отримати зважений агрегований показник перспектив, враховуючи як індивідуальний потенціал кожного об'єкта, так і його відносну вагу для загального туристичного розвитку регіону.

3.2 – Оцінка та розрахунок потенціалу замків та фортифікаційних споруд Волинської області

Об'єкт	Потенціал туризму	Умовний ваговий коефіцієнт
Луцький замок	4,8515	5
Окольний замок	3,099	2
Олицький замок	2,782	3
Палац Браницьких	1,366	1
Родинний палац В'ячеслава Липинського	3,484	2

Розрахуємо загальні перспективи використання замків та фортифікаційних споруд в туризмі Волинської області

$$(4,8515 \times 5) + (3,099 \times 2) + (2,782 \times 3) + (1,366 \times 1) + (3,484 \times 2)$$

$$ПТ = \frac{\dots}{5 + 2 + 3 + 1 + 2} = 3,6258$$

$$5 + 2 + 3 + 1 + 2$$

Отже, на основі даних, загальні перспективи використання п'яти замків та палаців у туризмі Волинської області оцінюються в 3.63 бали (за максимально можливих 5). Це свідчить про:

- високий потенціал Луцького замку як головного туристичного магніту;
- значний потенціал Олицького замку та Палацу Липинського, які потребують подальших інвестицій у реставрацію та інфраструктуру для повного розкриття;
- середній потенціал Окольного замку, який є частиною туристичного продукту міста Луцька, але сам по собі менш розвинений;
- низький потенціал Палацу Браницьких через його поточний стан руїн та відсутність інфраструктури.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що замки та фортифікаційні споруди Волинської області мають величезний потенціал для розвитку різноманітних видів туризму. Їхнє ефективне використання може стати потужним каталізатором соціально-економічного розвитку регіону, сприяти збереженню культурної спадщини та зробити Волинську область привабливим туристичним напрямком. Завдяки комплексному підходу, який включає реставрацію, розвиток інфраструктури, створення якісних туристичних продуктів та ефективну маркетингову стратегію, волинські замки та фортеці зможуть посісти гідне місце на туристичній карті України та Європи, приваблюючи тисячі туристів.

ВИСНОВКИ

Замки та фортифікаційні споруди виконують важливу роль у розвитку туризму, приваблюючи мандрівників історичною цінністю, архітектурою та атмосферою. Вони є не лише символами минулого, а й потужними каталізаторами економічного та культурного зростання регіонів. Туристи, які відвідують ці об'єкти, сприяють розвитку туристичного бізнесу, купують сувеніри, користуються послугами місцевих екскурсіводів тим самим приносячи прибутки та стимулюють розвиток інфраструктури регіону.

Єдиної системи класифікації фортифікаційних споруд та замків не розроблено, проте, спираючись на дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців їх можна поділити на певні групи. Враховуючи розвиток історичного туризму, класифікація фортифікаційних споруд та замків еволюціонує, охоплюючи не лише традиційні типології, а й регіональні особливості та їхній вплив на міське планування. Це сприяє глибшому розумінню історичних процесів та військової стратегії різних епох.

Волинська область маючи багату та різноманітну історико-культурну спадщину, створює можливості для розробки численних туристичних маршрутів, які сприяють загальному знайомству з культурним та духовним надбанням місцевих громад. Історія області вирізняється складністю та багатогранністю, що зумовило формування самобутньої поліської культури з багатонаціональними рисами. Унікальність та різноманіття культурної спадщини регіону яскраво відображаються в пам'ятках історії, традиціях, народних мистецтвах, ремеслах і давніх промислах.

На території Волинської області державою взято на облік більше 2000 історико-культурних пам'яток, з яких 250 об'єктів є пам'ятками загальнодержавного значення. У кількісному відношенні переважають пам'ятки історії та пам'ятки архітектури і містобудування.

Історико-культурні пам'ятки відіграють важливу роль у формуванні туристичної привабливості Волинської області, оскільки вони сприяють

розвитку культурного та пізнавального туризму, привертають увагу дослідників, істориків і мандрівників. Вони залишаються місцями основними елементами туристичної стратегії регіону та відіграють важливу роль у формуванні іміджу Волинської області, як однієї із найцікавіших туристичних місцевостей.

Замки та фортифікаційні споруди можуть виступати не лише об'єктами огляду, а й майданчиками для проведення археологічних шкіл, історичних воркшопів, конференцій та літніх університетів. Співпраця з вищими навчальними закладами України може сприяти міждисциплінарному осмисленню об'єктів спадщини та їх інтеграції в академічний дискурс.

Оборонні споруди Волинської області є видимо привабливими локаціями для організації фототурів, зйомок фільмів, кліпів, рекламної продукції. Адаптація під потреби креативної індустрії відкриває нові перспективи для просування туристичного бренду Волині на міжнародному рівні.

Суб'єкти туристичної діяльності Волинської області пропонують не велику кількість туристичних маршрутів із залученням замків та фортифікаційних споруд. Нами пропонується автобусна мандрівка, яка має за мету розкрити цінність та унікальність замків та фортифікаційних споруд Волинської області. Такий маршрут сприятиме популяризації архітектурних пам'яток, розвитку внутрішнього туризму та економічному зростанню місцевих громад, водночас формуючи позитивний імідж області як привабливого туристичного напрямку.

Нами розроблений автобусний туристичний маршрут Волинською областю «Шляхами таємниць волинських замків», загальною протяжністю 541 км. Загальна вартість автобусної подорожі «Шляхами таємниць волинських замків» на 3 дні складає 52 213 грн., або 2 900 грн. на 1 особу. Дану ціну можна зменшити, в залежності від категорії туристів.

Ефективне використання замків та фортифікаційних споруд в післявоєнний період може стати потужним імпульсом для соціально-економічного зростання регіону, сприяти збереженню культурної спадщини та

підвищенню туристичної привабливості Волинської області на національному та міжнародному рівнях.

SWOT-аналіз показав, що замки та фортифікаційні споруди Волинської області мають значний потенціал для розвитку культурного туризму, який, за умов подолання ряду внутрішніх слабких сторін та реагування на зовнішні загрози, може стати ключовим чинником соціально-економічного розвитку регіону. Безпекою умов успішної реалізації туристичного потенціалу є комплексний підхід до збереження, популяризації та адаптації об'єктів спадщини до потреб сучасних туристів.

Замки та фортифікаційні споруди Волинської області мають величезний ресурс для розвитку різноманітних видів туризму. Їхнє ефективне використання може стати потужним каталізатором соціально-економічного розвитку регіону, сприяти збереженню культурної спадщини та зробити Волинську область привабливим туристичним напрямком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко В., Хуткий В., Мельник Д. Туристичний потенціал замкового туризму в Подільсько-Буковинському туристичному кластері. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. Випуск 4 (2), 2021. С. 163-180.
2. Археологи дослідили замок першого волинського воєводи. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2020/10/15/158283/>
3. Бойко К., Пацюк В. Луцький замок як ключова локація замкового туризму України. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 138-141.
4. Боратинський форт: курган пам'яті чи стратегічний військовий об'єкт? URL: <https://boratyn.ukraine.org.ua/news/boratinskiy-fort-kurgan-pamyati-chi-strategichni-viyskoviy-obekt>
5. Габа М.І. Замковий туризм – одна з перспективних пропозицій у туристичній галузі. *Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 14-15 квітня 2022 р.)*. Полтава: ПДАУ, 2022. 847 с. С.694-695.
6. Даниленко-Кульчицька В. Розвиток замкового туризму в Україні: застосування європейського досвіду. *Економіка та суспільство*, (68). 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4954>
7. Добинда І.П. Історико-культурні рекреаційні ресурси поселень Волинської області: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2022. 332 с.
8. Долинська О., Шоробура І., Гільберг Т. Замковий туризм Тернопільської області: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*, (63). 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4199>

9. Жукова О. Замки й туризм: вітчизняні стереотипи та сучасні методики посилення туристичних впливів фортифікаційної спадщини. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 94-98.
10. Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.). К.:ТОВ «Геопринт», 2023. 208 с.
11. Замок Любарта. URL: <https://zamoklubarta.github.io>
12. Замок у селищі Ратно. URL: <https://www.zamky.com.ua/volynska-oblast/zamok-u-selyshhi-ratno/>
13. Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.). К.:ТОВ «Геопринт», 2023. 208 с.
14. Затурці: історія пам'ятки національного значення. URL: <https://lokachi.rayon.in.ua/topics/382441-zaturtsi-istoriia-pamiatki-natsionalnogo-znachennia>
15. Зінько Ю., Мальська М., Шевчук О. Замки та палаци як локації і атракції конференційного туризму. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 69-73.
16. Ільїна О., Ільїн Л. Олицький замок князів Радзивілів як перспективний об'єкт для створення історико-культурного заповідника. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 60-62.
17. Карпюк З., Антипюк О., Качаровський Р. Історико-культурний потенціал музейної мережі у розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. №3/4 (80/81). 2021. С. 55-65
18. Качаровський Р.Є., Мельник Н.В., Єрко І.В., Антипюк О.В. Рекреаційний потенціал історико-культурної спадщини Колодяжненської ТГ Волинської області. *Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети: матер. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., (15-16 червня. 2023 р., м. Житомир)*. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 64-68.

19. Короба Н. Відновлення замкового туризму: сучасні акценти. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 115-117.
20. Кучер П.В. Рекреаційно-туристичні ресурси Волинської області: сучасний стан, оцінка, оптимізація: дис. канд. геог. наук: 11.00.11 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2021. 264 с.
21. Ліганенко М.Г., Шекера С.С. Європейський досвід збільшення міжнародних туристичних потоків до Закарпаття шляхом створення та організації екскурсійно-анімаційних турів в готелі при замках. *Economic journal Odessa polytechnic university*. №3(21). 2022. С. 58-66.
22. Мальська М., Паньків Н. Туристично-ресурсний потенціал території: підручник. Київ: Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 534 с.
23. Марченко К., Димарчук О. Інновації як засіб популяризації замків і палаців. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 30-33.
24. Матвійчук Л., Смаль Б., Панасюк А. Проектний підхід в розвитку замкового туризму на польсько-українському прикордонні. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт»,2023. С. 164-167.
25. Михайліченко Г.І., Клімова Л.М. Розвиток дестинацій замкового туризму (на прикладі Тернопільської області). *Журнал «Інвестиції: практика та досвід»* №2. 2020. С. 36-42.
26. Музейний простір «Окольний замок». URL: <https://www.visitlutsk.com/muzejnyj-prostir-okolnyj-zamok/>
27. Оборонні вали Володимир-Волинського. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2258/oboronni-vali-volodimir-volinskogo>
28. Олицький замок. URL: https://volynmuseum.com/department/olytsky_castle
29. Орищенко К.Р. Перспективи відродження замків в Україні. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Географія та*

туризм» (м. Харків, 28 лютого 2022 р.). Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2022. 256 с. С.144-151.

30. Палац Мйончинських. URL: <https://velocian.com.ua/sights/7442>

31. Палац Браницьких. URL: <https://maps.visicom.ua/c/24.04041,51.22461,19/f/POIKZCNO3R?lang=uk>

32. Посохов І. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 117-120.

33. Садиба Вільгів у Голобах. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2186/sadiba-vilgiv-u-golobakh>

34. Самодай В.П., Левковська Ж.В. Характерні особливості туристичного потенціалу України. *Економіка та суспільство*. Випуск 53. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2641>

35. Скутар Т. Історико-культурні туристичні ресурси як основа розвитку пізнавального туризму в Чернівецькій області. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/727/>

36. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. URL: <https://voladm.gov.ua/article/strategiya-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>

37. Терлецька Х. Інноваційні методи в організації діяльності замків та палаців. *Замки та палаци в туризмі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 листопада 2023 р.)*. К.:ТОВ «Геопринт», 2023. С. 54-57.

38. Fedunkiw Z. Polishchuk L. A fortress town of Michalche. Current issues in research, conservation and restoration of historic fortifications. *Collection of scientific articles*. Bevez. Chelm-Lviv, 2016. С. 42-48.

39. Palenčikova Z., Machničova Z. Bratislavský hrad a jeho potencial pre tvorbu kreatívnej ponuky v cestovnom ruchu. *Geograficke informacie*. 2018. № 2 (22). С. 207-222.

ДОДАТКИ

Додаток А

Картка автобусної подорожі «Шляхами таємниць волинських замків»

Основні показники маршруту

Вид маршруту – оздоровчо-пізнавальний

Кілометраж автобусної подорожі – 541 км

Тривалість маршруту – 3 доби

Всього туристів у групі – 18

Всього туристів по маршруту – 18

Всього чол. / днів обслуговування – 6,5

Початок обслуговування першої групи – з 01 травня

Початок обслуговування останньої групи – 30 жовтня

Закінчення обслуговування останньої групи за маршрутом – 31 жовтня

Вартість путівки на 1 особу – 2 900 грн. (без харчування).

Місяць	Туристів за місяць	Графік заїзду	Груп туристів
травень	20	16 – 18, 22 – 24	2
червень	30	7 – 9, 16 – 18, 22 – 24	3
липень	30	7 – 9, 16 – 18, 22 – 24	3
серпень	20	16 – 18, 22 – 24	2
вересень	20	16 – 18, 22 – 24	2